

CLYSTERIORVM

61

A CAMPI SECUNDVM GALENI MENTEM, AC GRÆCORVM MEDICORVM DOCTRINAM, QVIBVS QVICQVID in libris ipsorum reconditum, quod ad clysteriorum utilitatem, ad medicinæ artis necessitatem conferre quoquo modo possit, contra Arabum traditionem, in communem medicorum utilitatem summa cum diligentia congestum est: A domino SYMPHORIANO CAMPEGIO Equitaurato compositi. Præfatio.

DOCTRINAM quam Galenus Pergamenus medicorū doctissimus De clysteribus per omnes ipsius libros, & maxime in lib. quē De clysteribus cōposuit, doctissime asseruit, literisq; mādauit, quibusdā Arabibus ac barbaris uisum est, aut non intelligendo, aut intelligi eum nō lēdo, reprehendere: & hoc quasi compendium cognitionis, his, qui iudicio eorum ducebātur, asserre, ut quæ in libro De clysteribus Galeni damnabilia reperisse falso iactabant, breuium capitulorū indiculis publicarent, taliq; cōmento & detestationem eius, quem impeterēt, obtinerent, & ab his quæ infamassent, curam exterriti lectoris auerterent. Ne ergo hanc persuasionē temere quis recipiat, & talem putet sensum scriptis probi inesse doctoris, qualem eum, qui frustra calumniantur, ostentāt: singulis capitulis quædā rationis titulo prænotarū, breui & absoluta professione respondebo, in nullo recedens à tramite earum rationum, quæ in Galeni disputationibus continentur.

De inuentione & origine Clysteriorum. CAPVT PRIMVM.

CLYSTER, eris, penultima producta, quod & clysteriū dicit, ἐκ τοῦ κλύσειν, quod est abluere apud Græcos: Nam clystere aluum ægrotantiū lauare seu purgare solemus. Plinius cucurbita infusa clysteribus intestino

Natural. hist. lib. 8

rum omniū uitijis medetur. Macer tamē huius nominis penul. corripit:

Appositus digitis aut intus clystere fufis. Vsum uero clysteriorum auis in Aegypto monstrauit, quæ uocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoq; serpentum pernicies. Hæc rostri aduncitate per eam partem se perluit, qua reddi ciborū onera cōsueuere: Hinc clysterem facere primum didicerunt, ut scribit Galenus capite primo sui Introductorij medicorum.

Quod Arabibus ac barbaris nimium tribuant nouitij medici. CAP. II

MAXIME uellem, ac summopere optarem, ut cum cæteri Christiani homines, tum uero qui medici uocantur, non ita multum tribuerent Arabibus ac barbaris, nec tantum in eis operæ consumerent, & propè pares ac fratres, ne dicam maiores Galeno aut Hippocrate facerent. Male enim sentire mihi uidentur de Pæonia ac medica doctrina, quam putant barbarorū præsidio indigere. Quod minime illi fecerunt, quorū iam multis seculis opera extant, uti fuere Paulus Aegineta, Alexander Aphrodiseus, Oribasius, & apud Latinos Cornelius Celsus: Apud uero recentes scriptores ac iuniores latinos ac nobiles medicos ac æuo nostro scribentes, Alexander Benedictus nostri amantissimus, Ioannes Linacrus Britannorū regis archiater, Ruellius Gallus, Nicolaus Leonicensis, Gulielmus Copus Basiliensis Delphini primarius medicus, Galeni ac Hippocratis Cōimitatores, & ueræ in medica arte columna. Ac quidē si probe animaduertamus, quic

C quid nostris tēporibus apud Patauiinos, Papienses, Montisq; Pedenses, quos uulgo Pessulanos uocamus, hāresum in arte medica fuit, quas nō parum multas fuisse accepimus, id omne ferē ex Arabum ac Iudaeorum dogmatum fontibus nascebatur, ut non modò non prodesent Arabum traditiones ac quæstiones Hebraeorum sacratissimæ medicinæ, sed etiam uehemēter obessent. At isti de quibus loquor, prout fuere Gentilis, Hugo Senēsis, Iacobus Forliuiensis, Sermoneta Diuus, ac Thomas de Garbo, Herculanus, ac similis farinae homines, natam esse fucatricē medicinam ac quæstionariam ad extirpandas Empiricorū hāreses iactant: quarum potius seminarium est: nec intelligunt se imperitiæ accusare pijsimam antiquitatem, quæ in expugnādis empiricis ac methodicis, sophistarū arma nō habuit, & sepe cōtra Thessalum methodicorum principem, ac antiquum empiricum Serapionem depugnauit Galenus acerrime, & tanquam Tarquinium in exiliū eiecit, neq; redire passus est. Itāne imperiti fuerunt empirici ac methodici & inermes? Odiosum puto & execrabilem medicum, qui ægrotum prolatis iam usū medicamentis curare non uult, sed nouis & experimento nō cognitis. Et nauam qui mauult insuetū iter tenere, quam id per quod ceteri salua nauī ac mercibus nauigarunt. Itaq; eo insolentiæ processerunt Arabū scripta legendo nostri medici, ut ad omne (ut uulgo dicitur) quare, clysteria suis in receptis ordinent, & putant neminem à dolore capitis uel stomachi curari posse, nisi per clysteria iuuent, dicentes principem eorū Arabem asseruisse, clystere nobile esse medicamentū. O tempora, o mores, dicentes nobile medicamentum, quod per turpissima ac foetidissima loca suas operationes exercet ac perficit. Quapropter dicitur in euangelio: Væ qui dicitis bonum esse malum, & malum bonum, & lumen esse tenebras, & tenebras lucem, & nigrum esse candidum. Similiter uæ qui dicit turpe medicamentum esse nobile, cum nobilitas non dicat necessitatem, nec necessitas nobilitatem inferat. Cerebrum apud Galenum nobilius est corde, quia in eo exercentur nobiliores operationes uidelicet intellectuales, & in nobiliori loco à deo positum sit. Cor uero magis est necessarium, quia primum uiuens, & ultimum moriens. O sermo improprius, sermo barbarus, clystere nobile instrumentum, nobile à fecibus, nobile à uentositatibus putridisq; humoribus. Sed non mireris, si barbarus sermone, barbarus re & moribus esse uoluerit. Apud senatum olim Romanum nō licebat nec ciui, nec hospiti loqui lingua peregrina, sed tantummodo illius urbis uernacula: At uos christianæ religionis medici barbarum ac Mahometissæ uanitatis sermonem, magis quam christianum & audire & proferre delectamini. Sed aduersus alios dicendi multis in locis dabitur tempus. In præsentiarum uero ostendere uolumus, clysteria nulla alia causa inuēta fuisse, nisi ad ægritudines inferiorum membrorū, puta alui, renum, matricis, hepatis, uesicæ, & similium, non uero stomachi, aut capitis, alijs ue membris ab aluo distantibus. Hanc autem materiam quam diligentissime potero, discutere & resolvere conabor, ut de ea non frustra post omnes ego scriptores uidear differuisse: aliquid enim de nostro ac præter ceteros afferemus. Ad quod faciendum, cum mea sponte animatus essem, tamen currentem, ut aiunt, incitauit disputatio mihi nuper habita apud Lugdunū, in cura cuiusdā Lucensis Itali, cum Ioanne Gulielmo Auinionensi Montispefuli doctore, homine in doctrina Arabum perliterato, ac ut moris est apud suos bene acuto, cuius disputationis uerba de clystere exhibendo in uulnere colli circa dorsalem medullam erant: affirmare enim constanterq; defendere non dubitabat, melius pharmacari ac euacuari materia uulneris per clysterium & regiones infernas, quam per superius: reclamantibus tamen Gabriele Syluio Montispefuli pariter doctore, ac Agrippa Germano uiro multiscio. Sed ad propositum. Ioannes Gulielmus igitur ad patientem nostrū cum uenisset, & cum nos tres nec occupatos sanè offendisset, sed

Expertis medicaminibus utendum.

A sed cum chirurgis duobus in Chironia arte ualde peritis sedētes in exedra, quodam quasi proemio proloquutus ad rem atq; ad tempus accommodato, ita deinde suo uulgato ac barbaro sermone subsequutus est: Domini mei, iste noster patiēs euacuatione indiget, oportet illum purgare cum enemate: quia nobile est medicamētum, ut uult princeps Auicenna. Ad hæc respondi: Perdifficilis mihi, & in primis ardua quæstio uidetur, non solum apud Græcos, uerumetiam apud barbaros Arabes, an stomachus attrahere possit medicinam in aluo ac intestinis existentem: an uero uirtus medicinæ quæ in aluo existit, trahere possit à capite, collo, nucha, uel stomacho, absq; uiolentiâ & perniciē. Hæc enim quæstio perdifficilis quidē & ardua, & haud scio an tibi cognita. Sed non est causa cur cōturberis propterea, ac confunderis cum tuo nobili clystere, ac cum tuo Aboali: Iusta tamen indignatio est, si id tu non assequaris, qui totus Auicennista, & in Arabum doctrina cōsenueris ac canescas, quod uides assequutum esse tuum sapientem Abimeron Auenzoar. Atqui multa sunt apud Galenum, Paulum Aeginetam, Alexandrum, quæ non sunt apud Arabes uestros. Hanc tamē de clysteribus opinionē tuus Arabs Auenzoar à Galeno edoctus non ignorauit.

Abimeron Auenzoar de clysteribus opinio. CAP. III

VENZOAR inter Arabes uir in medica arte, Auerroë autore, eruditissimus, & in morali philosophia nobiliter doctus, in lege Mahometica ac nefandæ sectæ assertionē neruosus, ingenio subtilis, eloquio more Arabū barbarus, uita & conuersatione apud Arabes sanctissimus apparuit, adeo ut cognomēto apud illos sapiens appellaretur: scripsit de sua uena, etsi barbaro sermone, multa in medicinis præclara opuscula: de quibus tantum reperi opus unum quod prænotare uoluit Thefir, opus sanē non elegans, sed sententijs refertissimū, & ab Auerroë super omnia medicinæ opera laudatum. Quare operæ precium uidetur ipsius Auenzoar uerba subscribere, quæ libro primo sui Thefir, tractatu decimo, capite decimo octauo ac ultimo leguntur: nec tamen absque autoritate Galeni medicorū principis: cuius capituli hæc inquam uerba sunt: Etiam quidam reperiuntur medici, qui nituntur probare alimentum nullo modo posse per clysterem recipi in intestinis, ut ad uentriculū deuenire possit: & hæc probant per dicta Galeni, dicentis clysterem infusum per inferna non posse ullo modo ad stomachum pertinere: & hoc pacto argumentando asserunt nutritionem exhibitam per inferiora: nunquam ad stomachum posse percurrere: Verum enim uero isti nimis quàm falluntur, comparādo medicamenta per clysterem iniecta alimentum infuso eodem modo: quandoquidem in confesso est, uiolentiā & impulsio- nem clysteris non esse tantam, neque tam uehementem, quæ ualeat pharmaca per inferna loca infusa, ad uentriculum seu stomachum delegare, eaq; gratia quod uirtus attractrix intestinorum uentriculicq; ipsa medicamina fastidit & abominatur: & sic non attrahunt, imò potius expellunt ac reijciunt. At tibi corpori nutrimentum sit amicum ac necessariū, eoq; indigeat, & intestina fecibus & excrementis diligenter sint expurgata, hac ratione eoq; pacto cibus iniectus, attractiua facultate in ipsis fortiter uigente, ab intestino ad intestinum ad stomachum usque attrahitur. Itidem neque in clysteris medicaminibus uirtutem ullam reperire est, qua ab infernis ad supernas partes conscendere natando ualeant, quemadmodum in fulua siue flaua bile acutissima reperitur, quæ quandoque descendit deorsum ad ani fundum usque, inibiq; magna pūctione ac ardore stimulat, ingeneratq; deijciendi cupiditatē. Nam quemadmodum inquit Galenus, usu uenire potest hominem abstinere & retinere

C excrementa ingruente necessitate, utpote in cōiuijs accumbenti, aut in hominum cœtu præclaro adstanti, quapropter bilis illa ad superna redundat, atq; ad stomachū ascendere potest: quæ cum sit inuisa & exosa naturæ, uomitione excernit atq; eijci tur. Haftenus Auenzoar. Sed nōne indignū est, candide lector, & egre nobis ferendum, quod tot ineruditissimi Arabum libri, ineptissimeq; scripti, no modo non iniiciuntur flammis in publico positis, more maiorum, sed & multos amatores laudatoresq; habent, ut magnis eos autoribus, non dico comparare, sed præferre nō erubescant. Quare non possum me continere, quin male precer illis qui in culpa sunt. Dij itaq; uobis male faciant Patauini, Salernitani, Ticinenses, Montisq; Pedenses, neoterici iniustissimi, qui regum uestrorum potentia in hominum perniciem Arabes, Persas, Iudæosq; in ciuitatibus ac gymnasijs uestris introire permisistis: Videte itaq; quid feceritis: certe male inconsiderateq; uos fecisse arbitror, nisi forte gaudetis quod nostro malo in locū Hippocratis, Galeni, Pauli Aeginetæ, Alexandri Aphrodisæi, Orbasij, Prisciani, Plinij, Cornelij Celsi, Sereni Sammoniaci, Macri, aliorūq; ut leniter loquar cygnorum, quos uestra Arabum lingua ac disciplina sequissime interemit, successerunt anseres, Aboali princeps uester Hyspalus, Auerrous impius autor, Rasis Pœnus, uterq; Hali, Auenzoar, Alfaharianus ceteriq; Mahometicę heresis homines, qui non Romana lingua loquuntur, sed barbara, non urbanam quandam morū ciuilitatem, sed agrestem rusticanamq; immanitatem præferunt: denique non olores, sed anseres, prout sunt Forliuensis uterq; de Garbo, Hugo Senensis, Sarmoneta, similisq; farinę homines pepererūt, nō qui Palatiū Capitoliumq; ut antiquitus fiebat, à nocturnis furibus custodirent, sed qui in uijs ac plateis ad uniuersiuicūq; prætereuntis aspectum obstrepant ac uociferentur, & totas ciuitates atque uillas per sophismata ac titillantes argutias inquietent, existimantes se (ō nefas) uocemq; cantumq; habere cygnorū. Quam acerbum quæso est, nobis præsertim qui cygneam, id est Galeni uocem nō ignoramus, his passim raucorum anserum, id est Arabum ac Iudæorum clamoribus obsurdescere. Cæterum si causa priuata magis quam publica uis me excitarit, accipe cur etiam mea causa debeam commoueri. Hesternodie quidam in doctrina Arabum magnus (si quid magnū potest esse in barbara doctrina) audebat mihi Auicennā Galeno in doctrina antepone, tum multa alia inconsiderate dicens, tum illud affirmans, nullibi Auicennā in suis libris medicinalibus errauisse. Ego qui nossem hominem nō paruæ alioquin existimationis & autoritatis, quasi collo percussus, incensus sum: sed me repressi, iramq; cohibui, ut alio tempore uehementius ulciscerer, & quale non putarem uulnus infligerem, & ridens inquam: Ostende quæso illam quam nominasti in Auicenna reconditam doctrinam, quam Galenus ignorauit, ut adorabilem doctrinam possim perdiscere, aut quid sentiam respondere. Ille autem stupore territus obmutuit siluitq;. Ego uero remanens, penē mutauī propositū. Sed ne te multis morer, ad materiā clysteriorum ueniam. Galenus inter medicos autor præcipuus, affirmat clysterem infusum per inferna, non posse ullo modo ad stomachum pertingere. Et hoc uidetur ueritatem habere: nam ipse Galenus nono Myamir, capite sexto De cura dysenteria, facit clysteria ex arsenico & calce & rebus alijs perdentibus & uenenosis: quæ si uirtus stomachi illa pharmaca traheret ad se, periret patiens: Igit̄ calor naturalis & uiuificus non eo modo operat̄ in aluo ac intestinis, quemadmodū in stomacho, qui culi na est coporis totius, nō intestina. Et si in contrariū dicatur, dantur clysteria in attonitis apoplecticis. Respondeo, quod nō dantur ut à capite trahant materiam, & purgent regulari & ordinata cura, sed ut moueant & irritent naturā nō regulari ac dogmatica cura, sed coacta & uiolenta. Quapropter omnibus in libris Galenus prohibet

Stomachus culina corporis.

Ahibet fortes medicinas in clysteribus: & in omnibus aegritudinibus, nisi forte in dysenteria, clysteria ordinat ex melle solo & oleo. Posteriores uero multa addiderunt.

Arabum, Pœnorum ac Pharisæorum opiniones de clysteribus. CAPVT QVARTVM.

DOCTRINAM quã Galenus Pergamenus toto orbe famatissimus medicus de clysteribus asseruit, literisq; mādauit, quibusdã Arabibus, Pœnis ac Pharisæis aut non intelligendo, aut intelligi eam nolendo, reprehendere placuit. Ne ergo hanc persuasionē temere quis recipiat, & talem putet sensum scriptis probi inelle doctoris, qualem eum qui frustra calumniatur, ostentant, & singulis capitulis quædã rationis titulo prænotarunt, sed breui & absoluta professione respondebo, in nullo recedens à tramite earum definitionum, quæ in docti uiri disputationibus cōtinentur. Sed quia nunc mihi cum rudibus Pœnis ac barbaris sermo est, barbare respondebo: nam, ut lepide quidem in prouerbio est, Balbi non nisi balbos intelligunt. Fuere nonnulli ex barbaris ac Pœnis, qui per quãdam propositiones de clysteribus scripserunt, quarum prima est:

Clystere licet euacuet materiam quę dolorem facit ab omnibus intestinis, tamen **Propositio prima de clysteribus.** iuuamento plus est circa intestina inferiora, minus autem circa superiora, medio uero modo circa media. Quapropter magis euacuant clysteria ab inferioribus, minus uero à superioribus, mediocriter à medijs intestinis.

II Secūda propositio: Virtus clysteris est diuersa: Nam quando à supernis euacuare uolumus intestinis, debet esse maioris quantitatis: quando uero ab infernis, in minori quantitate: quando uero à medijs, mediocris debet esse quantitas decoctionis quę clystere infunditur.

B Tertia propositio, quę contra Galenum est, nō militans, sed somnians: nam plerunq; somniat Auicenna, ubi Galenus uigilat. Iuuat in attrahendo, inquit Aboali, superfluitates à mēbris principalibus superioribus, puta stomachi & capitis, clystere. Sed dic Auicenna, quomodo à superioribus clystere euacuat, cum dicas clysteria acuta debilitare hepar, ac febrem causare: sed ea possumus quę iure possumus, non quę ui, & cum laesione ac uiolentia facimus. Medicus à mediocritate medicus appellatur, non à uiolentia, iuuans naturam, & non impediens illam. Si enim à supernis traherent, clysteria ex arsenico & calce in dysenteria à Galeno ordinata, non solum traherent, sed & necarent ac occiderent: & sic homicida, non medicus à mediocritate fuisset Galenus.

IIII Quarta propositio: Clystere duobus modis à supernis locis attrahit: Vno modo per formam indiuidualem, quam specificã siue propriam aut occultam uocant Phisici: & isto modo trahit clysterium ex agarico & turbit aut scammonia cōpositum. Sed hæc pars propositionis est contra Galenū, Paulum Aeginetam, ac omnes Græcos medicinarum professores: Nam medicinarum existentes in intestinis, absq; uiolentia à membris supernis non attrahunt, sed potius à membris reijciuntur ac expelluntur. Sed ea possumus quę iuuādo ac iure possumus, non quę interimendo aut nocendo facimus. Et si medicinę fortes in intestinis existentes, trahāt à capite, hoc erit, quia in magna decoctionis quantitate exhibentur, & sic à uentositatibus subleuāt quantitas clysteris ad stomachum usq;: & sic medicina operatur reducta à calore stomachi de potentia in actum, quę si remansisset in aluo ac intestinis, nunquam reducta fuisset de potentia ad actum. Ea de re clysteria ex arsenico & calce in dysenteria debent in parua quantitate exhiberi, ne forte quantitas illa à uentositatibus ad stomachum usq; eleuari possit, ac sic reducti de potentia in actum. Quapropter clysteria in

C attonitis, lethargicis, apoplecticis fortia, si uelimus ea purgare quæ sunt in capite, debent in magna quantitate decoctionis exhiberi, ut purgent à capite, nō à uirtute intestinorum quæ parua est & latrina fecum, sed à uirtute stomachi, qui culina totius est corporis. Secundo modo attrahūt clysteria à membris, ut uolunt Arabes, per uirtutem cōmunem: & sic trahunt ea quæ sunt absterfua, & ablutua, remouendo superfluitates ab orificijs uenarum, quæ ad intestina terminantur. Quare, ut dicunt, humores à membris supernis istis mediantibus ad aluum perueniūt. Et eodem modo, dicunt, attrahūt medicinæ acutæ stimulo uirtutem expulsiuam, ex quo accidit uehemēs motus, in quo fit attractio à membris supernis uersus inferiora. Sed ut iam diximus, fieri hæc non possunt absq; nocumento & uiolentia nature ac ueneni præsentia in stomacho, quia membra superiora per uenas suas nō attrahūt ea quæ sunt illorum destructiua, sed potius quæ iuuant, attrahūt: natura enim docta trahit quæ illi amica sunt, expellit quæ inimica, nisi ab alio fortiori impediatur.

V Quinta propositio: Clysteria sunt iuuatiua in expellēdo reliquias superfluitatū, quas dimiserunt medicinæ solutiua, quia immediate ab aluo & intestinis euacuant: Ea de causa post medicinas fortes & uenenosas, sequenti die ordinamus clysteria lauiatiua, ne medicaminum uirtus inimica nature in aluo remaneat.

VI Sexta propositio, quæ est Aboali: Clysteria quæ sunt acuta, debilitāt hepar propter eorum caliditatem, & ad febres perducūt. Sed dic tu Aboali, si debilitāt hepar, & faciunt febres clysteria acuta attrahentiā humores, quare ordinas, cum medicus iuuare debeat naturā, non impedire, nec morbos introducere, sed profligere. Nam quemadmodum uult Plato de legibus libro nono: Medici qui curantes sponte occiderint, morte plectantur.

Lex Platonis.

VII D Septima propositio: Hora clysterizandi debet eligi, quādo stomachus est uacuus & absq; cibo: nisi forsitan stomachus sit debilis multum exinatione, uel famelicus, quia tunc antequam fiat clystere, melius est parum subtilis cibi offerri. Item uirtute existente debili, nō debent dari clysteria, sed loco eius balanum, id est glans siue suppositorium. Item debent exhiberi hora frigidioris aëris. Item non debet immediate clystere lauacro siue balneo cōtinuari, ne accidat infirmo superflua aestuatio. Etiam lauacrū ebullire facit humores dispergendo per corpus, trahendo uersus exteriora. Et cum motus lauacri & clysteris contrarientur (quoniam ille ad externa, hic uero ad interna humores trahit) malum est præmittere clysteri balneum immediate, sed potest præmitti per horas duas aut tres ante clysterem, quia lauacrum unum est ex his, quæ corpus & humores præparāt ad faciliorem euacuationem. Item clystere nō debet fieri cum præsens est sternutatio aut tussis uehemens, ut uult Aboali, ne expellatur subito antequam operetur.

VIII Octaua propositio: Clystere est medicamen securum, non tamen nobile. Prima pars certa est, considerando loca à quibus primo euacuat. Nam ab intestinis principaliter humores ac superfluitates purgat. Secunda pars per se nota est, nec probatione indiget. Fuere enim inuenta ab Hippocrate & maioribus nostris clysteria, ut mundarent aluum & intestina à fecibus & prauis humoribus. Sunt etenim intestinalia membra uilia & cloaca corporis. Igitur euacuans à talibus mēbris & lacunis, nō potest nec debet dici medicamen nobile, sed potius securum aut efficax, faciens in suis operationibus securitatē. Improprius est sermo, dicēs nobilitatē dici debere ab utilitate & efficacia, aut uero à securitate. Apud Platonem in libris legū nobilitas attenditur aut ex parte generationis, aut materiæ, aut loci, aut uero ex nobilitate receptionis. Clystere uero nō dicī medicamentū nobile ex parte generationis, ut per se notum est: Non materiæ, cum fœda sit, ac horribilis odoratur. Non loci, cum intestinalia sint

Ana sint loca utilia & corporis cloaca siue latrina. Est igitur clystere medicamen efficax & securum. Efficax uero, in operando euacuationem, ut ad sensum apparet: securum uero, considerando loca à quibus primo euacuat, quæ sunt ignobilia, nempe ab intestinis, quæ membra sunt deputata à natura, ut ad ipsa superfluitates deriuentur, & sic sunt membra utilia. Illud uero quod euacuat à talibus membris, dicitur medicamen securum, propterea si sic medicamen efficax, securitatem facit: Non enim (ut Couis Hippocrates in libro De pharmacis scribit) conuenit fortibus passionibus pharmacias purgatiuas offerre, sed si cui oportet clystere iniicere, congruit eo quotienscunq; uolueris uti.

Clysteriorum genera quatuor. CAP. V

QUATUOR genera sunt clysteriorum, scilicet mollificatiuum, mundificatiuum, constrictiuum, & diureticum.

Clystere emolliendi uim habens.

Mollificatiuum clystere fit cum rebus mollificantibus, ut sunt malua, uiola, branca ursina, bismalua, semen foenograci, semen lini. Verbi causa: Accipe malua, uiolarum, bismalua, branca ursina, singulorum manipulum unum, seminis foenograci, seminis lini concussatorum singulorum pugillum unum, furfuris pugillum medium: fiat in aqua decoctio ad libram unam, in qua post colaturam dissolue mellis cocti bene despumati uncias duas, olei communis uncias treis, uel loco olei butyri recentis uncias duas, salis drachman unam, fiat clystere.

Clyster expurgans.

Clystere mundificatiuum aliud est lene, aliud uero mordicatiuum. Mordicatiuum fit cum mercuriali, malua, fursure, sale, & rebus acutis, quemadmodum sunt salgemma, & electuaria diagridiata, ex colocynthide & turbith. Quæ apud Arabes sunt in usu communi, apud uero Græcos & pure Latinos nequaquam. Lene uero clystere fit ex malua, mercuriali, sicla, cassia fistula, succo mercuriali, succo sicle, & similibus.

Mordicatiuum clystere.

Clysteres constringendi facultate præditi.

Clysteria constrictiua fiunt hoc modo: Tere gallas, & fac bullire in aqua pluuiali sine sale, & in colatura eius dissolue succum polygoniæ, uel corrigiolæ, uel plantaginis, uel arnoglossæ. Sed antequam propines clystere constrictiuum, prius utaris mollificatiuo clystere, deinde utere constrictiuo.

Clyster lotium proliciens.

Clystere diureticum fit ex radicibus feniculi, lappæ, petroselini, paritariæ, senecionis, in cuius decoctione cum cassia adde benedictam uel lithontripton uel electuarium Ducis, addito oleo & melle, cum aqua marina uel salita.

Autoritates Galeni de clysteribus ex diuersis libris ipsius Galeni, quibus ostenduntur abusus, errata, ac falsa dogmata Arabum, ac neotericorum nostrorum. CAP. VI

PARTICULA sexta de clysteribus apud Galenum sic scriptum reperitur: Nos clysterizamus cum oleo & aqua tantum in febris adurentibus accensis, ut disrumpamus calorem adurentem & accensum. Et eodem libro inquit: Cum repletur intestinum colon, accidit inde accidentia mala stomacho, scilicet dolor & punctio: quia cum colon repletur, extenditur: & accidit tunc dolor siphac, quod circumdat stomachum & intestinum, & stomachus in frigidatur, & extenditur lacertus, qui extensus est supra stomachum & intestinum ad extentionem intestini, & tunc patitur stomachus.

Libro quinto Consiliorum apud Galenum ita scriptum reperitur: Eum qui pas-

cus est morbum chronicū, & usus est diæta neutrorū tempore longo, cum te oportet clysterizare propter incarceratam egestionem, noli clysterizare acuto clysteri, sed clysteriza cum oleo tantum.

Apud Galenum libro decimo pharmacorū sic scriptum reperimus: Cōfert multoties matricibus hulceratis clystere ex lacte, cocto cum lapidibus uel ferro. Cōfert etiam clystere taliter factum habentibus hæmorrhoidas & hulcera in ano.

Libro primo humorum, ita scribit idem Galenus: Facimus clystere cum aqua facilis ei, cuius in intestinis sunt uulnera putrefacta, ut abluat quicquid est putrefactū, & extrahat cortices nō paucos: & cum mundificatus est locus, clysterizamus cum medicinis adaptantibus purgationem.

Sexto Epidemiarum apud Galenum ita scriptum reperimus: Cum sunt humiditates pungitiuæ in intestinis: necessarium primo est clystere cum aliquo quod eas mūdificet, sicut est aqua mellis & aqua hordei: & humiditatibus egressis necessariū est clysterizare cum aliquo punctionem mitigante, incolante & solidante.

Libro sexto De colica, cum de morbis intestinorum loqueretur ita scripsit: Clystere factum ex duabus partibus picis liquide, & ex tribus olei, confert uehementer colicæ passioni, stomacho existente forti: Cauendum est tamen ab omni clysteri, in quo fortia medicamenta ponūtur. Habentem stomachum debilem clysteriza cum lenientibus medicamentis.

Apud Galenum decimo Ingenij scriptum reperitur: Procura soluere uentrem eius qui patitur febrem inclusam putridā: & si non soluitur uenter eius, ipsum cum aqua, melle & oleo clysteriza.

Memoria dedit Galenus nono Myamir, quæ sint clysteria in alui hulceribus, in hunc modum: Clysteria patientium hulcera intestinorum, sint composita ex rebus stipticis, mundificatiuis, digestiuis, dormitatiuis, & mitigatiuis, & incolatiuis: & apponendæ sunt aliquæ ipsarum, uel omnes, secundum ægritudinis quantitatem: Et horum clysteriorum sit materia, aqua farris, hordei, & modicum uini styplici.

De clysteribus Pauli Aeginetæ opinio. CAPVT VII

PVD Paulum Aeginetam in libro præceptorum salubrium, capite quædragesimo quarto sic scribitur: Habēt natura uentres quidam adstrictiores, quorū præ debilitate stomachus non sustinet medicamenta, quæ per os sumpta aluum deiciunt: ijs lauaminibus, quæ Græci nunc κλύσματα, nunc κλύσῆρες, Medicorum scola clysteres, & infusa nuncupant, succurendum cenfeo. Pituitam quidem quæ intestino fixius inhareret, iure caricarū, betarum, nitri, radicis cucumeris syluestris, cū melle & oleo uel chamæmelino, uel anethino. Quod si ariditas haud mediocris molestauerit, elixatio althææ, scæno græci, chamæmeli, adiecto oleo & melle haud ita multo, & nonnūquam oleum per se dimidiati acetabuli quantitate, per inferna in aluum immissum, id quod desiderabatur ad amissim, ut dicitur, absoluit. Neq; tamen crebro sine iusto temporis interuallo agendū, ne natura ijs perpetuo usu assueta, ultroneæ deiectionis, sui muneris, obliuiscatur.